

GLOBAL KRİZ VE TÜRKİYE

Gazi Erçel
Başkan
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Taba AmCham Toplantısı
İstanbul
13 Kasım 1998

Dünyada 1970-1998 yılları arasında ortaya çıkan finansal krizlere genelde baktığımızda, bu krizlerin iki boyutlu olduğunu görüyoruz. Bankacılık ve döviz boyutları. Bunlara ikizler diyorlar ve bu iki boyut bir araya gelip sorunlar yaratınca, ekonomiler önemli maliyetlerle karşı karşıya kalıyorlar. 1970'li 1980'li yıllardaki Latin Amerika krizleri, 90'lı yılların başındaki İskandinav ülkelerinde gözlenen bankacılık krizi, 78 ve 94 Türkiye, 95 Meksika, 1997 Asya ve Rusya krizlerinin maliyetinin oldukça yüksek bir şekilde gerçekleştiğini görüyoruz.

Üretim kaybının GSYİH'ya oranla ölçülen maliyeti % 5 lerden başlıyor, % 18 lere kadar çıkıyor. Bir finansal krizin ortalama maliyeti %14-15 oranında üretim kaybı şeklinde oluyor.

Krizden çıkmak ise 3 ila 6 yıl sürüyor. Gelişmekte olan ülkelere süre daha kısa. Nedeni, üretim kaybının rakamı küçük olunca telafisi de sanayileşmemiş ülkelere kıyasla daha kısa sürede oluyor.

Yaşadığımız global krizin beklenen parasal maliyeti 1998 yılında 1 trilyon ABD doları, 1999 yılında ise 1.5 trilyon ABD doları olarak hesaplanıyor. Bu hesabı IMF yapmış.

Ayrıca IMF, Nisan 1998'de dünya ekonomileri için çizdiği temel senaryodan Eylül 1998'de 8 sapmanın ortaya çıktığını önemle vurguluyor. Bunlar özetle şöyle;

- 1- Japonya'da ekonominin kötüye gidişinin durmaması
- 2- Asya'nın finansal piyasalarında giderek artan istikrarsızlık
- 3- Çin'in parası Yuan üzerindeki baskı
- 4- Rusya'daki finansal kriz
- 5- Avrupa ve ABD'deki hisse senedi borsalarındaki geniş çaplı oynamalar
- 6- Krizin yayılma niteliğindeki artış
- 7- Yen/Dolar paritesindeki volatilitenin yükselişi

8- Krizden korunmak için finansal piyasalar arasındaki akımın durması

Bütün bu faktörler Ekim ayı başında dünyayı global durgunluk riskinin teoriden pratiğe yönelmesi şeklinde bir sürece getirdi. Washington'da Ekim başında yapılan IMF-Dünya Bankası toplantıları sırasında, adeta bir panik havası sürüyordu. Para kaybetmiş finans sektörü yöneticileri, dünyanın politik liderliğindeki boşluk nedeniyle karar alma süreci askıya alınmış sanayileşmiş ülke yöneticileri ve uluslararası fon akışı bir anda durmuş gelişmekte olan ülke temsilcilerinin bu biçimde davranmaları bir bakıma doğal bir bakıma da ilginçti.

Ancak, toplantılardan hemen sonra süratle kararlar alındı. Kötüye gidişi durdurmak için politikalar üretildi. Ve şu anda durum kontrol altına alınmış görünüyor. Ancak riskler hala ortada.

Özellikle, Asya'daki krizin normal bir ekonomik devrevi dalgalanmalara benzememesi, diğer bir anlatımla, V tipi bir dalgalanmayı yansıtmaması nedeniyle, en alt noktanın neresi olduğu tam kestirilemiyor. Asya'nın sorununun bir stok sorunu, yani birikmiş önemli tutardaki borç, pozisyonlar, beklentiler, açıklar veya fazlalar olması nedeniyle, soruna akımı artırarak bir çözüm bulma yaklaşımı etkili olamıyor. Özellikle krizin nedenlerinden birinin yüksek yatırımlar olması nedeniyle, spekülatif köpüklerin ortadan kalkması sonucu oluşan zararlar ciddiyetini ve etkilerini hala koruyor. Asya'nın krizden çıkması genelde üç faktörün beraberce çalışmasına bağlı. Bunlar; ihracat artışı, faizlerin düşüşü ve kurlardaki istikrar.

ABD halen "safe haven" (vaha) olma özelliğini koruyor. Buna Avrupa da katılıyor ama, bu iki bölgede 1999'da üretim düşüşü bekleniyor.

Çin kritik durumunu muhafaza ediyor. Brezilya için ise bu yıl kurtarılsa dahi önümüzdeki yıl ne olacak sorusu soruluyor.

Bunların ötesinde, uluslararası finans ve bankacılık piyasalarında bu güne kadar benimsenmiş pragmatik veya teorik bazı uygulamalar sorgu altına alınıyor. Özellikle, sermaye hareketlerinin serbestliği, bankaların uluslararası düzeyde kredi verme politikaları, hükümet garantilerinin anlamı, kur politikaları, bankacılık sisteminin denetimi ve sağlığı ve şeffaflık konuları gündemin başlıca maddeleri oluyor. Bunlar tartışılıyor. Yeni politikalar oluşturuluyor.

Önümüzdeki yıllarda değişiklikleri ve yansımaları hep beraber izleyeceğiz. Göreceğiz.

Halen bu durumda bulunan global krizin Türkiye'ye etkileri konusuna geldiğimizde, etkileri kısa ve orta döneme yönelik analiz yapmadan bir konunun altını bir kaç kez çizmek gerekir sanıyorum. O da, bu tür krizlerden en az düzeyde etkilenmek veya yarar sağlamak için en önemli şartın ilgili ülkenin makroekonomik politikalarının sağlığı noktasıdır. Güçlü, sağlıklı, gerçekçi ve sorunları önleyici nitelikteki makroekonomik politikalar krizlerden en az etkilenmenin temel şartıdır.

Krizin Türkiye üzerindeki kısa dönemli etkilerine bakarsak, kanımca bu etkiler beklenenden daha az olacaktır. Nedenleri ise Türk ekonomisinin temellerinde yatmaktadır. Bunları kısaca tekrarlamakta yarar görüyorum.

Herşeyden önce, Türk ekonomisinin globalleşme derecesi diğer benzer ülkelere kıyasla azdır. Bu nitelik orta dönemde ülkeye olumsuz yönde tesir etmekle birlikte, kriz zamanlarında ülkeyi korumakta ve krizin bulaşıcı etkisini azaltmaktadır.

Türkiye krizlere veya krizciklere deneyimli yöneticilere sahiptir. Kurallarını bilmektedir.

Ödemeler dengesi, büyüme, piyasa sisteminin işleyişi, özel sektörün dinamizmi ve alt yapısı sağlam bankacılık sektörü bizi krizlerin etkilerinden koruyucu yapılarımızdır. Güçlü yanlarımızdır.

Kur politikası, reel ekonomimizin rekabetçi düzeyini düşürmeyen, istikrarlı, tahmin edilebilir ve sabit bir rejime bağlı olmayan bir biçimde yönlendirilmektedir. Bu tür bir kur politikası ülkede döviz krizinin çıkmamasında en önemli hususlardan birisidir. Ters politikalar ve etkilerini birçok ülkede özellikle Asya'da gözledik.

Bankacılık sistemindeki kredi stokunun artışının büyüklüğü ve yönü dikkatlice izlenmektedir.

Merkez Bankası kriz zamanlarında likiditeyi piyasanın güvenini sarsmayacak ve herhangi bir paniğe meydan vermeyecek şekilde sağlamaktadır.

Kısa vadeli faiz oranları, Merkez Bankası'nın elinde en önemli araçlardan birisidir. Piyasalarda stres arttığında veya ödemeler dengesinde bir sorun çıktığında faizler bu duruma göre şekillenmektedir. Rezervlerin düzeyi hep yüksektir.

Bütün bu faktörler dıştan gelen olumsuz etkileri veya şokları yumuşatan bir yapıyı da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla da global krizlerin etkisi Türk ekonomisinde düşük kalmaktadır.

Orta dönemde ise başka faktörler önem kazanmaktadır. Bu faktörler doğru yönlendirilirse veya yönetilirse o takdirde orta dönemde kazançlı çıkmak olası bir hale gelmektedir. Kısaca bu unsurlar,

- Makroekonomik politikaların sağlığı
- Yapısal reformların gerçekleştirilmesi
- Mali sektörün güçlendirilmesi
- Dış borç bulma imkanlarının sürdürülebilmesi
- Ve politik istikrarın sağlanması

noktalarında yoğunlaşmaktadır.

Bunlardaki başarı ve uygulamalar orta dönemdeki etkilerin yönünü de belirleyecektir.